

ВІДГУК

офіційного опонента - доктора педагогічних наук, професора, професора кафедри логопедії та логопсихології Тарасун Валентини Володимирівни на дисертацію Чекан Оксани Іванівни «Теоретико-методологічні засади розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра засобами цифровізації» на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки та за спеціальністю 13.00.03 – корекційна педагогіка

1. Актуальність дисертаційного дослідження та її зв'язок з науковими планами, програмами, темами

Установчі документи ЮНЕСКО з освіти, результати досліджень особливостей реалізації європейської моделі суспільного розвитку, інновацій партнерської взаємодії освіти, економіки та соціального захисту в умовах інклюзії та прагматичної реабілітації соціуму дають можливість передбачати, що основним осередком, джерелом змін будуть не психологічні і педагогічні науки, не система освіти, а суміжні галузі – перш за все, інформаційні технології, нейронауки і фінанси. При цьому кожний педагог буде мати справу з новим мозком дітей (в тому числі і в дітей з аутичними порушеннями), які народилися в останні роки в іншу технічну і геополітичну епоху. І це є викликом для теорії і практики загальної і спеціальної освіти, оскільки з необхідністю постає проблема створення нових моделей професійної допомоги дітям з особливостями в розвитку, в тому числі з аутизмом. У сучасних умовах глобальних суспільних трансформацій і зростання значущості інформаційних процесів посилюється вимога до комунікативної взаємодії педагога і дитини з аутизмом. Це особливо пов'язано з розвитком цифрових технологій і необхідністю дитини жити і навчатися в багатоканальному комунікаційному середовищі.

У цьому зв'язку актуальність проблеми, на якій сфокусовано увагу Чекан Оксани, є безперечною, адже сучасні тенденції корекції комунікативно-мовленнєвого розвитку дитини значною мірою пов'язуються зі зростанням ролі засобів цифровізації в системі інклюзивної дошкільної освіти, де застосовуються різноманітні технічні засоби сучасного рівня. Доцільність звернення до означеної проблеми підтверджується визначеною здобувачкою суперечністю між значним потенціалом сучасних цифрових технологій для індивідуалізованої мовленнєвої підтримки дітей і недостатньо розробленими педагогічними умовами інтенсифікації процесу розвитку зв'язного мовлення в освітньому процесі інклюзивної групи ЗДО.

Своєчасність актуалізації обраної проблеми пов'язана також з її галузевим виміром, оскільки, за твердженням О.Чекан, існуючі наразі заходи щодо підвищення корекції розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку є недостатньо сконсолідованими.

Значущість досліджуваної проблематики підтверджується тим, що зв'язне мовлення, як основа комунікації і комунікативної культури значною мірою визначає якість життєдіяльності дитини. Тому система загальної і спеціальної освіти має своєчасно і всебічно реагувати на зміни в сфері засобів комунікації, зокрема здатності працювати з мультимодальними ресурсами з ефективністю максимально можливою для дітей з аутичними розладами в інклюзивному середовищі. У цьому контексті стосовно майбутнього дітей з аутизмом, зокрема їхніх освітніх перспектив, необхідно передбачати, що паралельно зростає запит роботодавців на фахівців з особливостями в розвитку, які спроможні адаптуватися до нових умов роботи, зокрема діяти в умовах цифрових трансформацій.

З цією метою стратегія державної соціальної політики України на сучасному етапі спрямовується на створення необхідних умов для соціальної адаптації та інклюзії дітей з аутичними розладами, які у переважній своїй більшості мають тяжкі форми комунікативно-мовленнєвого розвитку. Тому актуальними є результати дисертаційного дослідження Чекан Оксани як можливого підґрунтя для забезпечення процесу корекції усного мовлення дітей з аутизмом з використанням цифрових засобів, починаючи з інклюзивної групи ЗДО.

При цьому важливо зауважити, що в галузі спеціальної освіти у вивченні особливостей сформованості структурного мовленнєвого компонента пізнавальної діяльності дитини з аутизмом як складного функціонального утворення досягнуті вагомі успіхи. Разом з тим, у галузі інклюзивної освіти та аутології, значна кількість її принципово важливих питань, особливо тих, які стосуються форм аутизму, що ускладнені комунікативно-мовленнєвими порушеннями, є недостатньо вирішеними. Тому дослідження Чекан Оксаною проблеми розвитку зв'язного мовлення як основи та інструменту комунікації дітей з аутизмом є актуальним. Дисертаційне дослідження також є актуальним у своєму спрямуванні на зміцнення потенціалу та ефективності професійної діяльності педагога в сфері інклюзивного навчання.

Значущість досліджуваної проблематики підтверджується її відповідністю плану наукових досліджень кафедри теорії і методики дошкільної освіти «Освітні технології у професійній підготовці майбутніх фахівців закладів дошкільної освіти в сучасному освітньому просторі»

(номер державної реєстрації 0124U000210) і кафедри педагогіки «Проектування професійного становлення майбутніх фахівців в умовах університетської освіти» (номер державної реєстрації 0120U002014) Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського». Тему дисертації затверджено та скориговано вченою радою Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (протокол № 17 від 27.06.2025 р.)

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертаційній роботі. Аналіз змісту дисертаційного дослідження та публікацій Чекач О.І. дають підтвердження для висновку щодо наукової обґрунтованості й достовірності отриманих результатів. У дисертаційному дослідженні узгоджено об'єкт, предмет, мету, завдання та загальну гіпотезу як основу для побудови й перевірки експериментальної методики розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з РАС засобами цифровізації в освітньому інклюзивному середовищі. Здійснено методологічний та системний аналіз проблем і перспектив корекції розвитку комунікативної компетенції та компетентності дітей з аутизмом в системі інклюзивної освіти. Обґрунтовано єдиний задум, що визначив трактування цієї проблеми і на основі якого дисертантка розробила концепцію та систему поетапного формування комунікативно-мовленнєвого розвитку дитини з аутизмом засобами цифровізації. Дисертаційній роботі притаманна узгодженість від постановки проблеми до доказовості висновків, що значною мірою забезпечило валідність отриманих результатів і доказовість сформульованих рекомендацій. Одночасно в ході дослідження здобувачкою здійснено теоретичний та контент-аналіз стану розробленості педагогічної проблеми в дефініціях потрактування особливостей розвитку зв'язного мовлення і комунікативної спроможності дітей старшого дошкільного віку з аутизмом у системі інклюзивної освіти. Обґрунтованість теоретичних положень дисертації підтверджена здійсненням достатнім аналізом наукових джерел, у межах якого дисертантка систематизувала основні вектори й змістове наповнення процесу корекції зв'язного мовлення дитини з аутизмом в інклюзивному середовищі. Це уможливило послідовний перехід від загальнотеоретичних положень до конкретизації ключового поняття «засоби цифровізації» й «інклюзивне середовище» та їхньої структури і змісту як базової основи для розробки методики корекції розвитку зв'язного мовлення в дітей з аутизмом. Достовірність наукових положень дисертації підтверджується експериментальною перевіркою запропонованої авторської методики,

алгоритм розгортання якої здійснювався згідно представлених авторкою етапів формування структурних компонентів дослідження особливостей розвитку зв'язного мовлення з визначеним добром критеріїв, показників і рівнів розвитку.

Достовірність і доказовість отриманих даних забезпечено достатньо вибудованим діагностико-оцінювальним апаратом: визначено відповідні критерії оцінювання стану розвитку зв'язного мовлення в дітей з РАС і в дітей з нормотиповим психофізичним розвитком. Результати експерименту підкріплено математико-статистичною перевіркою (параметричний *t*-критерій Стюдента), що надало висновкам ознак статистичної верифікованості. Розроблено та апробовано методику організації процесу розвитку зв'язного мовлення в дошкільників з аутизмом засобами цифровізації із застосуванням воркшопу як методу спільної роботи на максимально можливому для них рівні в кількісно малій інклюзивній групі. Обґрунтованість висновків підсилюється репрезентативністю та різноплановістю емпіричної бази, що охоплює дітей з РАС і дітей з нормотиповим розвитком, а також педагогів, асистентів і батьків дітей,

Підставою для наукової аргументованості стало впровадження автором розробленої комплексної теоретико-емпіричної перевірки отриманих результатів з опорою на сучасні гуманістичні та особистісно зорієнтовані засади. Застосування даного підходу сприяло розумінню суті цифровізації як інтеграції процесів цифрових технологій та управління корекцією розвитку зв'язного мовлення дітей з аутизмом в освітньому інклюзивному середовищі. Водночас це забезпечило проектування технологічного блоку дослідження із залученням спеціально адаптованих цифрових інструментів, зокрема авторської комп'ютерної програми КП «МовоГрай». Розроблено програму дослідження і критеріальний апарат оцінювання рівнів сформованості зв'язного мовлення в дітей з аутизмом та в дітей з нормотиповим розвитком. Схарактеризовано когнітивно-мовленнєвий, комунікативно-діяльнісний, емоційно-етичний критерії з відповідними показниками та визначено рівні розвитку зв'язного мовлення дітей з аутизмом та нейротипових дітей. Розроблено зміст методологічного, методичного і результативного блоків моделі розвитку зв'язного мовлення аутистів та перевірено ступінь можливості її застосування в системі інклюзивної освіти з використанням засобів цифровізації. Виокремлено семантичне призначення кваліфікаційної групи фахівців сфери аутологічного супроводу дітей старшого дошкільного віку з аутизмом в системі інклюзивної освіти; обґрунтовано та здійснено подальше удосконалення змісту, структури корекційно-розвивальних програм розвитку зв'язного

мовлення в дітей з аутизмом засобами цифровізації в системі інклюзивної дошкільної освіти.

Застосування комплексу методів дослідження забезпечило можливість дисертанту дослідити проблему перебігу зв'язного мовлення дитини з аутизмом, що виступає системоутворювальним показником її мовленнєвого розвитку і засобом соціальної комунікації. Узагальнені висновки в основному логічно відповідають теоретичним положення або результатам експериментальної перевірки. У дисертації зазначено масив публікацій за темою дослідження (у т. ч. у фахових виданнях України та виданнях, індексованих у міжнародних наукометричних базах) та наявність навчально-методичних продуктів

Отримані аналітичні матеріали дають підставу для висновку про те, що проблема розвитку зв'язного мовлення засобами цифровізації як складової комунікативної-мовленнєвої компетентності дітей з РАС безпосередньо співвідноситься зі спеціальністю 13.00.03.

3. Рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності. Дисертаційна робота О. Чекан має завершений дослідницький цикл: від формулювання проблеми, постановки мети, послідовного розв'язання поставлених завдань до впровадження результатів експериментальної роботи в процес корекції розвитку зв'язного мовлення у дітей з аутизмом в інклюзивному середовищі засобами цифровізації. До суттєвих результатів дисертантки належить вивчення та класифікація джерельної бази, що дозволило їй виокремити групи основних напрямів методологічного підґрунтя дослідження проблеми забезпечення корекції розвитку зв'язного мовлення дітей з аутизмом старшої дошкільної групи в умовах інклюзивної групи. По-перше, це здійснення аналізу вітчизняного і світового досвіду вирішення загальної проблеми комунікативно-мовленнєвого розвитку дитини з аутизмом; 2) розкриття міждисциплінарних внутрішньосистемних і міжсистемних зв'язків аутології з іншими науками; 3) визначення особливостей підготовки педагогів до корекційно-розвивальної роботи з дітьми з аутизмом у закладах дошкільної освіти; 4) формування і розвитку мовленнєвих компетентностей дітей з аутизмом 5) визначення внеску українських вчених-дефектологів у світовий науковий простір дослідження проблеми. Дисертанткою здійснено аналіз зарубіжних видів корекційних аутологічних технологій і з'ясована їхня актуальність для українських ЗДО.

Визначено та обґрунтовано педагогічні умови розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра в інклюзивному середовищі засобами цифровізації, Це спрямованість

освітнього процесу інклюзивної групи ЗДО на розвиток зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з РАС засобами цифровізації; формування позитивної мотивації в дітей з аутизмом щодо застосування засобів цифровізації в процесі розвитку їхнього зв'язного мовлення; наявність партнерської взаємодії вихователів, асистентів вихователів інклюзивної групи та батьків дітей із розладами аутистичного спектра засобами цифровізації.

Схарактеризовано когнітивно-мовленнєвий, комунікативно-діяльнісний, емоційно-етичний критерії діагностичного оцінювання стану розвитку зв'язного мовлення із відповідними показниками та визначеними рівнями його розвитку в дітей з аутизмом.

На етапі формувального експерименту дисертанткою конкретизовано зміст і значення впровадженого мультимодального підходу для забезпечення корекції розвитку зв'язного мовлення в дітей-аутистів із застосуванням процесу комбінування різних форм і методів подачі інформації (зображення, звук, відео, жести, текст), Застосування зазначеного підходу сприяло створенню гнучкішого досвіду їхнього зв'язного спілкування, охоплюючи як діалогічні, так і монологічні форми усного мовлення. Використання синергії різних каналів інформації сприяло максимально можливому залученню дітей з аутизмом в комунікативно-мовленнєвий процес. При цьому враховувалися їхні різні стилі сприймання педагогічної інструкції і особливості створювати зв'язні повідомлення на основі, по-перше, врахування принципів партисипатії, співучасті в комунікативному процесі та, по-друге, ґрунтуючись на дослідженому і визначеному потенційному рівні розвитку зв'язного мовлення; певною мірою обґрунтовано та удосконалено зміст і структуру програми залучення, підготовки та розвитку комунікативної освіченості команди фахівців психолого-педагогічного супроводу дитини з аутизмом.

4. Наукова новизна дисертаційного дослідження є аргументованою. Авторкою вперше розроблено й науково обґрунтовано концепцію розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з РАС в інклюзивній групі ЗДО засобами цифровізації. Змістом концепції охоплені її структурні складники: методологічний (особистісно зорієнтований, діяльнісний підходи), теоретичний (педагогічні умови, зміст мовленнєвого розвитку) та технологічний (модель і експериментальна методика). Вартим підтримки є те, що в межах дослідження розкрито сутність ключових понять, схарактеризовано психолого-педагогічні засади розвитку зв'язного мовлення, визначено й обґрунтовано педагогічні умови розвитку зв'язного мовлення дітей з РАС засобами цифровізації, запропоновано критерії (когнітивно-

мовленнєвий, комунікативно-діяльнісний, емоційно-етичний) з відповідними показниками та рівні розвитку (достатній, задовільний, низький та відсутність зв'язного мовлення), розроблено модель розвитку зв'язного мовлення та її структурних блоків (методологічний, методичний, результативний). Подальшого розвитку набуло вивчення проблеми розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра із застосуванням засобів цифровізації та залученням батьків дітей до цифрових мовленнєвих практик у межах сімейного виховання. Здійснено міждисциплінарний психолого-педагогічний аналіз використання цифрових засобів. У дослідженні подається уточнене визначення понять «зв'язне мовлення», «розвиток зв'язного мовлення», «розвинутість зв'язного мовлення», «засоби цифровізації»; конкретизовано сутність і зміст методичного блоку моделі розвитку зв'язного мовлення аутистів та перевірено ступінь можливості її застосування в системі інклюзивної освіти з використанням засобів цифровізації.

Наукова новизна результатів дисертаційного дослідження полягає також у комплексному розв'язанні важливого науково-прикладного завдання - теоретико-методологічному обґрунтуванні та практичній реалізації процесу корекції розвитку зв'язного мовлення в дітей з аутизмом в інклюзивному середовищі засобами цифровізації. Авторкою розроблено зміст, методи та педагогічні умови процесу діагностики і корекції розвитку зв'язного мовлення в дітей з аутизмом в інклюзивному середовищі засобами цифровізації, підґрунтям якого виступає авторський інструментарій – комп'ютерна гра МовоГрай. Це дозволило О. Чекан здійснити моніторинг рівнів сформованості зв'язного мовлення в дітей з аутизмом на різних етапах експерименту. Виокремлено семантичне призначення кваліфікаційної групи фахівців сфери аутологічного супроводу дітей старшого дошкільного віку з аутизмом в системі інклюзивної освіти; обґрунтовано та здійснено подальше удосконалення змісту корекційно-розвивальних програм розвитку зв'язного мовлення в дітей з аутизмом засобами цифровізації в системі інклюзивної дошкільної освіти; визначено теоретичні та методичні засади та обґрунтовано засоби, що забезпечують вирішення завдань корекції зв'язного мовлення дітей з аутизмом в інклюзивному середовищі. Отримані результати в своїй сукупності пропонують певний алгоритм удосконалення змісту корекції розвитку зв'язного мовлення в дітей з аутизмом в умовах сучасності – інклюзивної освіти та засобів цифровізації.

5. Теоретичне та практичне значення результатів дослідження полягає в тому, що авторкою вперше розроблено й науково обґрунтовано концепцію розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з

РАС в інклюзивній групі ЗДО засобами цифровізації, яка охоплює методологічний (особистісно зорієнтований і діяльнісний підходи), теоретичний (педагогічні умови, зміст мовленнєвого розвитку) та технологічний (модель і експериментальна методика) складники. У межах дослідження схарактеризовано психолого-педагогічні засади розвитку зв'язного мовлення; розкрито сутність ключових понять, визначено й обґрунтовано педагогічні умови розвитку зв'язного мовлення дітей з РАС засобами цифровізації, запропоновано критерії (когнітивно-мовленнєвий, комунікативно-діяльнісний, емоційно-етичний) з відповідними показниками та рівні розвитку (достатній, задовільний, низький та відсутність зв'язного мовлення); розроблено зміст структурних блоків (методологічний, методичний, результативний блоки). моделі процесу розвитку зв'язного мовлення. Подальшого розвитку набуло вивчення проблеми корекції розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку з РАС засобами цифровізації. Запропоновано шляхи залучення батьків дітей з аутизмом до цифрових мовленнєвих практик у межах сімейного виховання. Надано міждисциплінарний (логопедія, загальна і спеціальна педагогіка та психологія тощо) аналіз можливостей використання цифрових засобів в роботі з дітьми з аутизмом і дітьми з нейротиповим розвитком. Запропоновані методики (зокрема, авторська методика «МовоГрай») певною мірою збагачують процес корекції комунікативно-мовленнєвого розвитку дітей з аутизмом положеннями про досліджені автором можливості вирішення проблеми інтеграції корекційних та візуалізованих засобів з метою розвитку в них зв'язного мовлення. Дисертанткою підготовлено корекційно-розвивальну програму, зміст якої склали тематичні розділи та детальне методичне наповнення (тематика занять, освітні завдання, методи та прийоми, опорна лексика, матеріали, цифрові засоби супроводу). Зміст програми достатньо адаптовано до особливостей сприймання, пізнавальної активності та комунікативних можливостей дітей із РАС, що передбачило поетапність формування у них зв'язних мовленнєвих умінь і досягнення позитивної мотивації до застосування засобів цифровізації. Про належний рівень оволодіння методологією наукової діяльності свідчить достатньо коректне використання наукового понятійно-категоріального апарату. Здобувачка послідовно дотримувалася визначених у роботі термінів, забезпечуючи їх змістову єдність у різних розділах дисертації та уникаючи підміни понять.

Практичне значення дослідження полягає у розробленні та експериментальному упровадженні в організацію інклюзивного освітнього процесу закладів дошкільної інклюзивної освіти програму розвитку

зв'язного мовлення дітей з аутизмом засобами цифровізації. На основі розробленої авторської комп'ютерної програми «МовоГрай» автором впроваджено змістове наповнення інтерактивного заходу, воркшопу для педагогів і батьків з метою забезпечення максимальної можливості для дітей з аутизмом працювати разом для отримання практичних мовленнєвих навичок. Практичне значення результатів дослідження полягає в їхній прикладній спрямованості та готовності до впровадження засобів цифровізації в роботу інклюзивних груп ЗДО. Дисертанткою розроблено діагностувальну та експериментальну методики корекції розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з РАС засобами цифровізації; створено й запропоновано для практичного використання авторську комп'ютерну програму «МовоГрай» як дидактичний інструмент педагогічної роботи. У процесі її реалізації використано комплекс цифрових інструментів спеціально адаптованих до освітніх потреб дітей-аутистів. Підготовлено освітню програму з трьома тематичними розділами та детальним методичним наповненням (тематика занять, освітні завдання, методи й прийоми, опорна лексика, матеріали, цифрові засоби супроводу). Зміст програми адаптовано до особливостей сприймання, пізнавальної активності та комунікативних можливостей дітей із РАС, що певною мірою забезпечило поетапність формування у них мовленнєвих умінь і позитивну мотивацію до спілкування з однолітками та дорослими. Також підготовлено методичні рекомендації щодо використання програми «МовоГрай» у педагогічній практиці. Інтерактивна гра, що поєднує практичні цифрові завдання та групову взаємодію для досягнення корекційно-розвивальних цілей презентовано в навчальному посібнику дисертантки, методичних рекомендаціях, програмах переддипломної, науково-дослідницької, науково-виробничої практики для студентів магістерського рівня вищої освіти. Додатково підсилює практичну значущість роботи наявність свідоцтва про державну реєстрацію авторського права на комп'ютерну програму «МовоГрай». Основні положення та результати дослідження впроваджено в освітній процес «Ужгородського національного університету» (акт про впровадження від 17.04.2025 р.), Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка (довідка про впровадження № 34-п від 16.05.2025 р.), Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (довідка про впровадження № 906/29 від 26.05.2025 р.) та ін. Позитивно оцінюємо власну професійну позицію дисертантки та спроможність реалізовувати аутологічний супровід відповідно до вікових особливостей дітей з аутичними розладами. При цьому важливо відзначити застосування здобувачкою кластерно-інтегративного

підходу, який об'єднав окремі елементи різноманітних методів та ресурсів в єдине ціле, інтегруючи їх для досягнення спільної мети розвитку зв'язного мовлення в дітей передшкільного віку з аутизмом.

6. Оцінка змісту та завершеності дисертації. Дисертація має витриману класичну структуру, що сприяє цілісному розкриттю досліджуваної теми. Щодо структури дисертації, то всі розділи взаємопов'язані та висвітлюють послідовність вирішення поставлених завдань.

У Вступі дисертанткою з урахуванням результатів досліджень в галузі медичної, загальної і спеціальної психолого-педагогічної науки та практики визначено предмет, об'єкт, мета, завдання та актуальні проблеми розвитку, навчання і соціалізації дитини з аутизмом; розкрито внутрішньосистемні і міжсистемні зв'язки аутології з іншими галузями науки і практики. Висвітлено внесок українських учених в галузі корекційної педагогіки та спеціальної психології у світовий науковий простір дослідження проблеми РАС.

У першому розділі «Психолого-педагогічні засади розвитку зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку» авторка комплексно схарактеризувала психологічні засади мовленнєвого розвитку нормотипових дітей дошкільного віку, виокремила українську дошкільну лінгводидактику як методичну платформу розвитку зв'язного мовлення. Аргументовано представлено сучасні погляди на теорію і практику проблеми аутизму в дітей, розглянуто деякі основні медико-психологічні концепції загальних розладів розвитку, описано різні форми психологічної, соціальної допомоги аутичним дітям та їх родинам, сформульовані основні засади створення можливих корекційних програм для дітей з аутизмом, схарактеризовано специфіку інклюзивної освіти в сучасних закладах дошкільної освіти та особливості розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра. Теоретичний матеріал подано системно, що значною мірою забезпечило створення концептуальної основи для подальшого методологічного та експериментального конструювання.

У другому розділі «Методологічні засади розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра засобами цифровізації» обґрунтовано діяльнісний і особистісно зорієнтований підходи як підґрунття для розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра; розкрито роль ігрової діяльності як основи процесу корекції розвитку зв'язного мовлення дітей з РАС у цифровізованому освітньому середовищі; конкретизовано зміст і значення загальних і спеціальних принципів організації освітнього корекційно-

розвивального процесу, зокрема принципу комп'ютеризації освітнього процесу в роботі з дітьми з РАС. Окремо схарактеризовано діяльнісний підхід як цілезабезпечувальний напрям, що формує підґрунтя формування загальних і спеціальних компетенцій і компетентностей у процесі практичної взаємодії дитини з аутизмом з дорослими та однолітками, сприяючи розвитку комунікативних, пізнавальних і соціальних навичок. У межах цього підходу авторкою акцентовано на створенні комунікативно-ігрових ситуацій, реалізації принципів інтеріоризації та зони найближчого розвитку, що надало методологічним положенням прикладної визначеності.

Третій розділ – «Цифровізація як засіб розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра» – має концептуально-оглядовий і водночас систематизувальний характер. У змісті розділу дисертанткою позиціоновано комплексний аналіз цифровізації як засобу для досягнення максимально можливого рівня розвитку зв'язного мовлення дітей з РАС та аргументовано актуальність його впровадження в інклюзивну дошкільну освіту. При цьому авторка з'ясувала історичну еволюцію понять «цифровізація» та «засоби цифровізації», окреслюючи їх зміст у контексті дошкільної інклюзивної освіти та коректно розмежовуючи суміжні терміни («цифрова трансформація», «диджиталізація», «оцифрування» тощо), що певною мірою забезпечило понятійну точність і термінологічну узгодженість усієї роботи. Дисертантка проаналізувала зарубіжний досвід цифрової підтримки розвитку та корекції розвитку мовлення дитини в умовах інклюзивної дошкільної освіти, визначила інформаційно-комунікативні технології в роботі з дітьми дошкільного віку з розладами аутистичного спектра.

У четвертому розділі – «Стан розвитку зв'язного мовлення дітей інклюзивної групи старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра засобами цифровізації в сучасній педагогічній практиці» – представлено діагностико-емпіричний зріз проблеми, що дало підстави для об'єктивного визначення вихідних позицій експерименту. Схарактеризовано стан розвитку зв'язного мовлення дітей з РАС та дітей з нормотиповим психофізичним розвитком в умовах інклюзивної практики ЗДО, що підтвердило потребу в подальшому оновленні освітньо-професійних програм, навчально-методичних комплексів для педагогів інклюзивних груп. Результати анкетування вихователів, асистентів і батьків дисертанткою було використано як емпіричний аргумент щодо встановлення у них наявного дефіциту обізнаності про стан мовленнєвого розвитку дітей з РАС та необхідності спеціальної підготовки педагогів до реалізації

індивідуалізованих корекційно-розвивальних методик в інклюзивному середовищі..

За визначеними діагностувальними критеріями та когнітивно-мовленнєвим, комунікативно-діяльнісним і емоційно-етичним показниками в дітей з аутизмом і в дітей з нормотиповим психофізичним розвитком визначено рівні розвитку зв'язного мовлення – достатній, задовільний та низький. У розділі авторка обґрунтувала педагогічні умови розвитку зв'язного мовлення дітей засобами цифровізації, Це: спрямованість освітнього процесу інклюзивної групи ЗДО на забезпечення комунікативно-мовленнєвого розвитку дітей з аутизмом і дітей з нормотиповим розвитком засобами цифровізації і з урахуванням специфіки роботи в інклюзивній групі; формування в старших дошкільників інклюзивної групи позитивної мотивації до застосування в освітньому середовищі засобів цифровізації і, що особливо важливо, – формування в дитини з аутизмом потреби до комунікативно-мовленнєвої діяльності в цифровому освітньому середовищі; організація професійної партнерської взаємодії вихователів, асистента виховательки та батьків дітей з використанням цифрових засобів; застосування комп'ютерної діагностико-розвивальної програми «МовоГрай» з відповідними методичними рекомендаціями, зорієнтовані на корекцію розвитку основних видів зв'язного мовлення і подальше удосконалення фонетико-фонематичного і лексико-граматичного розвитку усного мовлення в дітей,

У п'ятому розділі «Експериментальна методика розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра засобами цифровізації» обґрунтовано педагогічні умови розвитку зв'язного мовлення в старших дошкільників з аутизмом засобами цифровізації, представлено модель і методику корекції розвитку зв'язного мовлення дітей з РАС, складовими якої автором визначено пізнавально-мовленнєвий, діяльнісно-комунікативний та емоційно-етичний етапи, Застосування такої моделі забезпечило цілісність педагогічного впливу, послідовність процесу корекції розвитку зв'язного мовлення дитини з аутизмом і можливість відстеження динаміки змін цього процесу . Відповідно до змісту програми формувального експерименту в інклюзивний освітній процес автором впроваджено авторську комп'ютерну програму «МовоГрай», структурними компонентами якої автором визначені такі тематичні розділи: «Ознайомлення дітей з персональним комп'ютером, планшетом, ноутбукаом, смартфоном, та айфоном», «Засоби цифровізації в дії», «Розвиток зв'язного мовлення засобом авторської комп'ютерної програми « МовоГрай»

За результатами формувального експерименту дисертанткою стверджується, що в дітей з аутизмом відбулися суттєві позитивні рівневі зміни в розвитку зв'язного мовлення. Доводиться, що позитивна мотивація до використання засобів цифровізації в дітей з аутизмом формується в процесі спеціально створених і застосованих мовленнєвих ситуацій з використанням інтерактивних вправ і комп'ютерних ігор із систематичним супроводом і підтримкою успішних дій дитини. Реалізація педагогічної умови партнерської взаємодії в процесі експерименту додатково досягалася завдяки спеціальному проведенню тематичних семінарів і тренінгів для батьків та їхньому включенню в спільну діяльність команди професіоналів з використанням цифрових ресурсів в ЗДО і в сім'ї.

Розроблено зміст методологічного, методичного і результативного блоків моделі розвитку зв'язного мовлення аутистів та перевірено ступінь можливості її застосування в системі інклюзивної освіти з використанням засобів цифровізації. Обґрунтовано та здійснено подальше удосконалення змісту і структури корекційно-розвивальних програм розвитку зв'язного мовлення в дітей з аутизмом засобами цифровізації в системі інклюзивної дошкільної освіти. Виокремлено семантичне призначення кваліфікаційної групи фахівців сфери аутологічного супроводу дітей старшого дошкільного віку з аутизмом в системі інклюзивної освіти;

Результатами формувального експерименту автор в основному підтвердила правомірність сформульованої провідної ідеї дослідження щодо можливості досягнення корекції розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з аутизмом засобами цифровізації в умовах інклюзивного освітнього середовища закладу дошкільної освіти. Встановлено, що досягнення такого завдання може бути шляхом інтеграції психолого-педагогічних і методичних засад корекції розвитку зв'язного мовлення на основі максимально можливою для дітей з аутизмом застосування засобів цифровізації освітнього процесу і їхнім включенням в інклюзивне освітнє середовище. Автором доводиться, що синергія різнопланових засад повинна реалізуватися в межах спеціально організованого, адаптивного й технологічно витриманого освітнього середовища ЗДО з урахуванням індивідуальних психолого-педагогічних особливостей дітей-аутистів.

Дисертаційне дослідження завершують достатньо аргументовані положення і висновки., викладені здобувачем в опублікованих наукових працях.

Позитивно оцінюючи дисертаційну роботу загалом, слід зазначити, що окремі її аспекти могли б бути додатково розширені. Зокрема, для

поглиблення наукової дискусії пропонуємо декілька уточнювальних запитань і висловлюємо побажання.

1. У розробленій концепції розвитку зв'язного мовлення дітей з аутизмом авторка визначає технологічний складник як один із провідних у структурі інклюзивного процесу з використанням засобів цифровізації. Однак у практичній частині роботи (опис формувального етапу) основна увага здобувачки приділена особистісно зорієнтованому і діяльнісному аспектам процесу корекції розвитку. На нашу думку, потрібно було б значно детальніше висвітлити, яким чином зміст корекційно-розвивального процесу наповнювався цифровими засобами із залученням відповідного інтерактивного ігрового матеріалу, доступного дитині з аутизмом. Водночас чітко розкрити, які засоби цифровізації, застосовані в інклюзивному середовищі, виявилися найбільш результативними для засвоєння понять даною категорією дітей і розвитку в них у доступній і цікавій формі мовленнєво-комунікативних навичок.

2. Важливо підкреслити, що критерії та показники оцінювання рівнів сформованості зв'язного мовлення в дітей з аутизмом недостатньо логічно виводяться із запропонованої авторкою його структури, а рівні сформованості не є чітко диференційованими й доцільними. Було б доречно кількісні та якісні результати, отримані в ході експерименту, послідовно інтерпретувати за результатами порівняльної динаміки формувального та констатувального експериментів. Тому висновки по констатувальному експерименту не завжди логічно виводяться з відповідних теоретичних положень або результатів експериментальної перевірки і мають дещо декларативний, недостатньо уточнений характер в кількісному відношенні.

3. Важливо було б на етапі констатувального експерименту визначити в дітей з аутизмом стан сформованості таких структурних складових зв'язного мовлення, як діалог, монолог, особливості мовленнєвих вмінь вступати, підтримувати та завершувати спілкування. Разом з тим, необхідно було схарактеризувати таку специфічну для даної категорії дітей складову мовленнєвого розвитку, як невербальні навички (погляд, міміка, жести, пози тощо). Отримані дані дозволили б чіткіше окреслити межі застосування запропонованих корекційно-розвивальних методик.

4. У дисертаційному дослідженні уточнення потребує докладний опис ролі дорослого (вихователя, асистента, батьків дитини) в процесі розвитку зв'язного мовлення дитини з використанням цифрових ресурсів. У першу чергу, це стосується методики надання дитині дозованої педагогічної допомоги. Водночас необхідним є встановлення, за якими індикаторами педагог має фіксувати прогрес, досягнутий дитиною, щоб мінімізувати ризик

«підміни» мовленнєвої активності дитини мовленнєвими і невербальними діями дорослого. Важливим при цьому було б розкриття механізму координації корекційно-розвивальної роботи в групі педагога, асистента та батьків дитини з аутизмом.

5. Водночас недостатньо вмотивовано, чому в професійну групу спеціалістів для корекції розвитку зв'язного мовлення з використанням цифрових засобів активно не включені логопеди, які працюють в базових експериментальних установах з дітьми з аутизмом? При цьому зацентруємо, що за даними констатувального експерименту корекційно спрямованого логопедичного супроводу потребували діти як експериментальної, так і контрольної групи.

6. Авторкою дисертації на науково-теоретичному рівні достатньо розроблено зміст складових Програми поетапного методичного забезпечення процесу розвитку зв'язного мовлення дитини з РАС в інклюзивному середовищі Разом з тим, варто було б виявити загальні і специфічні труднощі організації дітей з аутизмом в інклюзивному середовищі на всіх етапах процесу корекції їхнього комунікативно-мовленнєвого розвитку засобами цифровізації з подальшим здійсненням систематизації і типізації встановлених труднощів. У даному разі також важливим було б своєчасне педагогічне втручання з приводу проблемної поведінки дитини з аутизмом, що може не тільки мінімізувати потенційний негативний ефект їхніх дій на соціальне функціонування дитини, але й полегшити процес її пристосування в інклюзивній групі дітей та в сім'ї.

Висловлені зауваження та побажання мають дискусійний і рекомендаційний характер, а тому істотно не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження.

Висновок. Аналіз дисертаційного дослідження Чекан Оксани Іванівни на тему «Теоретико-методологічні засади розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра засобами цифровізації» дає змогу стверджувати, що наукова праця здобувача є самостійно виконаним, завершеним науковим дослідженням. Цілісно отримано теоретично обґрунтовані та експериментально перевірені результати, що в сукупності розв'язують важливу науково-педагогічну проблему корекції розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з РАС в умовах інклюзивної дошкільної освіти та цифровізації освітнього процесу.

За актуальністю теми, науковою новизною, теоретичним і практичним значенням, ступенем обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, повнотою апробації результатів, а також за відповідністю

вимогам до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора наук, дисертація відповідає «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук», затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 17.11.2021 № 1197, та «Вимогам до оформлення дисертацій», затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 № 40 (зі змінами).

Отже, авторка дисертації Чекан Оксана Іванівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальностями 13.00.02 – теорія та методика навчання (українська мова) та 13.00.03 – корекційна педагогіка.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри логопедії та логопсихології
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова

«21» 01 2026 р.

